

הקדמה

אלוף יאיר גולן

בשנתיים הראשונות לשירותי, טרם מלחמת לבנון הראשונה, נחשב הבטי"ש לרע מגונה. כלומר לפעילות משמימה שיש להמעיט בה ככל הניתן, ושהיא מפריעה לצה"ל לעשות את משימתו העיקרית – להתאמן ולהתכונן למלחמה. מעמד הבטי"ש עלה על רקע שנות השהייה הארוכה בלבנון הארוכות וימי האינתיפאדה הראשונה, עת האתגרים גבהו, הלחימה נעשתה שכיחה יותר, והאתגר שניצב בפני הכוחות צמח. גם במציאות מאתגרת זו (מאתגרת יותר בהרבה מהבטי"ש בימינו), עדיין נחשב הבטי"ש משני בחשיבותו עד זזה למלאכת ההתכוננות למלחמה, ומשאבי הזמן חולקו בהתאם – 50 אחוזים לאימונים ו־50 אחוזים לבטי"ש. כדי לשמור על חלוקת זמן זו, גויסו מדי שנה יחידות מילואים רבות, ובלבד שמסכת האימונים וההתכוננות לא תיפגע.

פטרול ליד גדר הגבול בדרום (זיו קורן)

שינוי מהותי חל עם פרוץ האינתיפאדה השנייה. בשנים 2000-2006 ועל רקע הלחימה המתמשכת באיו"ש ובאזח"ע, מיעט צה"ל באימונים, ובפעם הראשונה הוטו איזון חלוקת הזמן בין בט"ש לאימונים לטובת הבט"ש. החל משנת 2007 וכחלק מלקחי מלחמת לבנון השנייה, חזרו האימונים למעמד המקורי, ועדיין לא מעט יחידות שדה מקדישות לבט"ש זמן רב יותר מאשר לאימונים.

אך לא רק הזמן הוא מדד. החל מ"דמדומי בוקר" (היערכות צה"ל אחר הנסיגה מלבנון - 2000), דרך "גדר הפרדה" ופרויקט "דרך אחרת", ועד חידוש המכשול ברמת הגולן ובניית הקב"א (קיר בטון אינדקטיבי) סביב רצועת עזה, גדלו ההשקעות הכספיות בבט"ש בהיקף עצום. גם בתחומים אחרים של בניין כוח, כמו הקצאת כוח"אדם ובניין יחידות ומפקדות, חלה הסטה לכיוון הבט"ש, ומתגייסים רבים עושים כיום את שירותם ביחידות בט"ש של צה"ל (חי"ר קל, גדודי איסוף ואף גדודי פקע"ר) או במג"ב כעניין קבוע, ומבלי שתוקנה למרביתם כשירות ללחימה גבוהת עצימות. השאלה המרכזית העולה מתיאור היסטורי זה היא אחת: האם נכון להמשיך ולחזק מגמה זו, או נכון לחדש ימינו כקדם ולראות במשימת ההתכוננות למלחמה את משימתו העיקרית של צה"ל, או בקיצור נמרץ: **מהו האיזון הנכון בהקצאת המשאבים והקשב הפיקודי בין הבט"ש לבין שאר משימות הצבא?**

במילון למונחי תו"ל מוגדר בט"ש: "כינוי לפעילות היום-יומית של צה"ל ושל כוחות הביטחון האחרים, הנעשית שלא בעת מלחמה או הנעשית בעת רגיעה, והמיועדת לשמור על גבולות המדינה ולאבטחם, וכן על שטחים שבשליטתה ונתיבי האוויר והים שלה. פעילות הבט"ש מתבטאת במניעה וסיכול של מעשי איבה, במזעור ובתיקון הנזקים של פעולות כאלו אם בוצעו, ובקיום הרתעה יעילה מפני ביצוען".¹

ההגדרה, חשובה ככל שתהייה, אינה עוזרת לנו לפתור את הסוגיה הנמצאת בבסיס מאמר זה, קרי: סוגיית חלוקת המשאבים והקשב הפיקודי. ברצוני לטעון כי מידת ההשקעה בבט"ש צריכה להיקבע על בסיס דיון בארבעה נושאים מרכזיים:

1. המצב הביטחוני הכולל או הערכת המצב האסטרטגית ביחס לעוינות הפעילה הצפויה בגזרות הבט"ש השונות;
2. התפיסה המבצעית להתמודדות עם האיומים בגזרות הבט"ש השונות;
3. נכונות הפיקוד הבכיר ליטול סיכונים בגזרות הבט"ש השונות;
4. הערכת הפיקוד הבכיר את מידת ההשפעה של הבט"ש על כשירות הצבא למלחמה.

¹ המילון למונחי תו"ל – טיוטה להערות, אמ"ץ-תוה"ד (2014).

ניתן להתרשם כי המושגים הבולטים בארבעת הסעיפים לעיל הם הערכה, תפיסה, נכונות והשפעה – כולם מושגים תודעתיים שאינם מוחלטים, ואינם ברורים, ושהתרגום המעשי שלהם תלוי במחשבותיהם של מפקדים, במיוחד הבכירים שבהם. בדברים הבאים אנסה לנתח את ארבעת הנושאים ולגבש המלצה לעתיד בנושא האיזון הנכון והנדרש לצה"ל ולמדינת ישראל.

הערכת המצב האסטרטגית

לעולם הערכת המצב האסטרטגית בוחנת שלושה מרכיבים: **יכולות, כוונות ותוחלת הנזק**. נכון להבהיר נושא זה באמצעות דוגמאות. אויב שיש לו פוטנציאל היזק גבוה וכוונות ברורות לא להתעמת עמנו, אינו מהווה אתגר בבטי"ש אלא למלחמה, וכל השקעה בבטי"ש מולו תהייה בבחינת בזבז אנרגיה לריק, למעט ההשקעה בהגנה על יכולות קריטיות שבגלל חשיבותן נכון להשקיע בהגנה עליהן, גם אם אין מזהים כוונת פגיעה עכשווית. לעומת זאת אויב שיש לו היזק בינוני, כוונות שאינן ברורות, ושתוחלת הנזק שלו מוגבלת, סביר שהדבר יחייב אותנו להשקיע יותר בבטי"ש מולו, ולו בשל הצורך לתת מענה לאי-הוודאות המובנית במצב.

מפגש מפקדים באזור יהודה ושומרון: סגן הרמטכ"ל האלוף יאיר גולן, מפקד פיקוד מרכז האלוף ניצן אלון, מפקד האוגדה תא"ל תמיר ידעי, ומפקד חטיבת בנימין אל"ם ישראל שומר (דובר צה"ל)

מפקדי צה"ל ובכירי מערכת הביטחון מבקרים רבות בגזרות הבטי"ש. לרוב ביקורים אלה נפתחים בסקירת מפקד הגזרה על הערכת המצב בגזרה, והם מסתיימים בסקירת הערכת המצב האסטרטגית של הבכיר המבקר. למרות תשומת הלב העצומה המוקדשת להערכת המצב, יש מקום להרהר ולערער אודות מידת התאימות בין הערכת המצב למידת ההשקעה בבטי"ש, ולשאול האם מידת השקעה זו היא פרי הערכת מצב נטולת פניות או תוצר מסורת ארוכת שנים ומאבק פנים ארגוני על משאבים.

התפיסה המבצעית

פעילות הבטי"ש מתחלקת על פי רוב לשלושה סוגים:

1. **פעילות מניעה** – פעילות סטטית במהותה או פעילות קבועה אחרת שתכליתה לספק הגנה על מרחב רגיש. על פי רוב ניתן לספק מענה טכנולוגי מלא או חלקי כחליף לכוח האדם המושקע בפעילות זו.
2. **פעילות שיבוש** – פעילות נידת במהותה המתבצעת ללא מודיעין קונקרטי ושתכליתה יצירת איודאות אצל אויב חורש רע, ובכך להרתיעו מביצוע פעילותו. פעילות ממין זה מאפשרת תגובה מהירה במקרה של פיגוע או ניסיון פיגוע, ויש בכוחה לצמצם את הנזק ואף למונעו.
3. **פעילות סיכול** – פעילות יזומה כנגד אויב חורש רע המתבצעת על בסיס מודיעין מדויק והמסירה את האיום טרם התממשותו.

השקעה מושכלת בבטי"ש תוביל לגיבוש תפיסה מבצעית שיש בה מְזָעָר פעילות מניעה, מירב פעילות סיכול ופעילות שיבוש במידה המספקת מענה לתכליתה. בעבר נעשו שגיאות קשות בגיבוש התפיסה המבצעית שהביאו לשיתוק היוזמה המבצעית מצידנו ולהצבת תמונת מצב ברורה וודאית של פעילותנו לעיני האויב. שני החוליים הללו גרמו להתרחשות פיגועים קשים. ניסוח התפיסה המבצעית בכתב, על ידי מפקד הגזרה, מרמת החטמ"ר ומעלה, הוא תנאי הכרחי, גם אם לא מספיק, לגיבוש תפיסה מבצעית.

נכונות הפיקוד הבכיר ליטול סיכונים

ככלל, המענה המבצעי לבטי"ש אינו שלם. עניין זה בולט מאוד ביבשה ובעולמות המודיעין, ובולט פחות בבטי"ש הימי והאווירי. תחושת חוסר השלמות משקפת את בחירת המפקדים ליטול סיכונים במובן שפיגועים יכולים להתרחש למרות מאמציו למונעם, לשבשם ולסכלם. מידת הסיכון הראויה היא עניין לשיח בין מדרגי, ולעתים זהו שיח מר המשקף חילוקי דעות קשים.

מצאתי כי ניתן לשכך מתח זה באמצעות הגדלת הגמישות המבצעית דווקא בתנאי מחסור במשאבים, ובכלל זה ניתן למנות את השיטות האלה:

1. שיפור מידת ניידות הכוחות;
2. שיפור מידת זמינות עתודות;
3. שיפור ברמת המודיעין;
4. הגדלת חופש הפעולה והסמכויות הניתנים למפקדים בשטח;
5. הטלת אחריות לבניין כוח גם על מפקדי גזרות בט"ש.

מניסיוני פעמים רבות פעולה הנחשבת כסיכון אינה באמת סיכון, ובירור נוקב אודות האיום והמענה לו מלמדים כי קיבעון מחשבתי מביא להאדרת האויב, לשימור רמת איום גבוהה מהנדרש בפועל ולדבקות בשיטות מבצעיות בזבזניות ולא אפקטיביות. בבט"ש נדרשת חשיבה נועזת – נכונות להטיל ספק בשגור, במוכר ובידוע ואימוץ דפוס של השתנות כשיטה, ודווקא כשרמת האיום עולה.

הבט"ש והכשירות למלחמה

אחר מלחמת לבנון השנייה שמעתי רבות את הטענה שהבט"ש בשטחים דרדר את יכולות צבא היבשה עד שהוא הפך לא כשיר ללחימה גבוהת עצימות. כמובן שיש אמת בטענה זו, אך לדעתי יש גם הגזמה מסוימת ביחס למרכזיות תפקיד הבט"ש בדרדור היכולת – הגזמה שנועדה לכסות על כשלים מהותיים יותר ומרכזיים. הרי כל שכבת המג"דים של השנים ההן התחנכה והתמקצה במסגרת אימונים סדורים, ובשנים 2001-2006 ביצעו כוחות היבשה כמות גדולה מאוד של מבצעים מורכבים, שגם אם גרעו משהו מהכשירות ללחימה בלבנון, הרי הם תרמו משהו לכשירות היבשתית הכוללת, במיוחד על כושר הלחימה בשטח בנוי, על יכולת התיאום והשליטה בכוחות קטנים ועוד. ככלל, ניתן לשער כי ככל שהבט"ש אלים יותר, כן פגיעתו בכשירות ללחימה קטנה יותר, ולהיפך: ככל שהאתגר בבט"ש מתון יותר, כן פגיעתו רעה יותר. כיום אין גזרת בט"ש שיש בה לחימה ולו ספוראדית, ולכן ניתן לשער כי הבט"ש כיום עלול לדרדר את כשירות הכוחות ללחימה. במציאות זו חובה להקפיד יותר על אימונים סדורים ועל מיצוי פעילות הבט"ש להעלאת הכשירות ללחימה, גם אם הדבר דורש ביצוע פעילות שאינה נדרשת מהערכת המצב בגזרה. במקרים רבים דווקא גזרות הבט"ש מאפשרות חיכוך בשטח המדמה לחימה, שת"פ רבי-חיילי ורבי-רועי והתבססות על יכולות פו"ש ומודיעין שיאפיינו את שדה הקרב העתידי. רוצה לומר כי התמקדות המפקדים בהעלאת הכשירות המבצעית בכל עת, בכל מצב ותוך גילוי נחישות במיצוי הזמן והמשאבים האחרים, יש בכוחה לתרום לכשירות

הכוללת ובמיוחד לכשירות הפיקוד הזוטר – פיקוד שדווקא הוא בא לידי ביטוי רב במשימות הבט"ש. להערכתי מרב פער הכשירות כיום אינו נובע ישיר מעומס הבט"ש אלא מהרגל לא להפעיל את צבא היבשה או מאורח הפעלתו המסויג והמוגבל, כפי שאלה באו לידי ביטוי בתריסר השנים האחרונות בצדק או בלא צדק.

סיכום

היחס בין ההשקעה בבט"ש לבין הכשירות למלחמה ימשיך ללוות את צה"ל כסוגיה חשובה ומהותית, בעיקר ביבשה. עם זאת עלינו לזכור כי **משימתו העיקרית של הצבא היא לנצח מלחמות – זהו המבחן העליון**. מדינת ישראל יכולה לשאת כישלונות בבט"ש, גם אם אלה ודאי אינם רצויים. מדינת ישראל לא יכולה להרשות לעצמה כישלון במלחמה, ולכן צה"ל חייב לשים לעצמו את משימת ההתכוננות כראשונה בחשיבות, גם אם מציאות הבט"ש תוחמר ביחס למציאות הנוחה שבה אנו מצויים כיום.

לקביעה זו עשוי להתלוות מחיר בדמות האטת קצב ההתעצמות והגדלת העומס על יחידות המילואים. תר"ש "גדעון" על העיקרון המוביל בו – **כשירות ומוכנות תחילה** – הוא אולי הביטוי האולטימטיבי לכך שנכון להחזיר את הבט"ש למקומו הטבעי – פְּרֶךְ בל יגונה שיש לעשותו בנחישות, בכישרון ובדמיון, תוך זיהוי השפעותיו השליליות על כושר הלחימה הכולל ותוך מיצוי ההזדמנויות שהוא מספק לצורך שיפור היכולות המבצעיות ותמיכתן. הערכת מצב מאוזנת שיש בה מרכיב של נטילת סיכונים, יחד עם תפיסת בט"ש מפורשת, כתובה וברורה, יש בכוחן להביא לחלוקת משאבים מושכלת כך שכוח אדם, תקציב וזמן יופנו בעיקר למלאכת ההתכוננות, מבלי להזניח את מחויבותנו לביטחון שוטף ראוי, גם אם לא מושלם, לאזרחי ישראל.